

به نام خدا

روش های مؤثر آموزش مفاهیم دینی و قرآنی در مدارس ابتدایی

مولفان :

هادی نیکنام

سعیده بیگ زاده

عزیزه بیگ زاده

شیرین آیرم

علی راثی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۳)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: نیکنام، هادی، ۱۳۵۹
عنوان و نام پدیدآور: روش های مؤثر آموزش مفاهیم دینی و قرآنی در مدارس ابتدایی / مولفان
هادی نیکنام، سعیده بیگ زاده، عزیزه بیگ زاده، شیرین آیرم، علی رائی.
مشخصات نشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۱۲۶ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۴۰۸-۱۰۸-۷-۷
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: مدارس ابتدایی - آموزش مفاهیم دینی و قرآنی - روش های مؤثر
شناسه افزوده: بیگ زاده، سعیده، ۱۳۶۳
شناسه افزوده: بیگ زاده، عزیزه، ۱۳۶۶
شناسه افزوده: آیرم، شیرین، ۱۳۶۰
شناسه افزوده: رائی، علی، ۱۳۷۷
رده بندی کنگره: PN۲۱۵۶
رده بندی دیویی: ۸۰۹/۲۱۷
شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۹۳۸۷۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: روش های مؤثر آموزش مفاهیم دینی و قرآنی در مدارس ابتدایی
مولفان: هادی نیکنام - سعیده بیگ زاده - عزیزه بیگ زاده - شیرین آیرم - علی رائی
ناشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳
چاپ: زبرجد
قیمت: ۱۲۶۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۴۰۸-۱۰۸-۷-۷
تلفن مرکز بخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵	پیشگفتار.....
۷	فصل اول: اهمیت عبادت و دین.....
۷	تاریخچه باورهای دینی .....
۱۱	ادیان و نگاه آنها به نماز و نیایش .....
۲۰	تربیت دینی در دوران کودکی و نوجوانی .....
۲۳	تربیت دینی در دوره ی ابتدایی .....
۲۴	نقش توجه به نیازهای کودکان در تربیت دینی .....
۲۴	نقش آموزش خلاق در تربیت دینی کودک .....
۲۵	نقش انگیزش در تربیت دینی کودک .....
۲۵	نقش محبت و ایمنی در تربیت دینی کودک .....
۲۵	نقش فرادهنده در تربیت دینی کودک .....
۲۶	نقش محیط آموزشی در تربیت دینی کودک .....
۲۷	نقش تفکر در تربیت دینی کودک .....
۲۹	نقش روان شناسی رشد در تربیت دینی کودک .....
۳۸	تفاوت های جنسی و ویژگی های مختلف آن ها .....
۴۰	ویژگی های دختران در سنین ابتدایی .....
۴۳	فصل دوم: بصیرت گرایی در آموزش دینی.....
۴۳	نقش بصیرت گرایی در تربیت دینی کودک .....
۴۴	تربیت بصیرت گرا .....
۴۵	مفهوم بصیرت گرایی .....
۴۹	طبقات و حوزه های چهارگانه یادگیری در رویکرد بصیرت گرا .....
۵۳	یادگیری ارتباط حوزه های چهارگانه باهم .....
۵۷	فصل سوم: بررسی قرآن در دوره ابتدایی مطابق با راهنمای معلم .....

اهداف کلی آموزش قرآن در دوره اول ابتدایی	۵۷
هرم سواد قرآنی	۵۸
نماد ها و قواعد قرآن دوره ابتدایی	۶۰
مهم ترین علل بروز مشکلات در روخوانی	۶۲
باورهای غلط در آموزش قرآن	۶۶
اهداف مورد انتشار درس قرآن (به تفکیک پایه)	۶۶
بخش دوم : راهنمای تدریس دروس کتاب آموزش قرآن پایه اول ابتدایی	۶۸
راهنمای تدریس دروس کتاب آموزش قرآن: پایه دوم ابتدایی	۷۱
راهنمای تدریس دروس کتاب آموزش قرآن : پایه سوم ابتدایی	۷۴
فصل چهارم: ساختار محتوای هدیه های آسمانی طبق راهنمای معلم.....	۸۱
ساختار محتوای دروس	۸۱
رویکرد برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی	۹۸
اصول حاکم بر برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی	۹۹
روش ها و فنون یاددهی یادگیری	۱۰۲
ارزشیابی پیشرفت تحصیلی	۱۰۳
موضوعات کتاب هدیه های آسمانی پایه ششم	۱۰۴
توضیحات مربوط به دروس	۱۱۱
منابع و مآخذ.....	۱۲۱

پیشگفتار

نیاز به پرستش و نیایش یکی از نیازهای اساسی و عمیقی است که در عمق روان بشر وجود دارد. در بررسی های تاریخی این موضوع به اثبات رسیده که پرستش جزئی از وجود و کشش فطری انسان است. گاهی که این میل و روح پرستش توسط انبیا (علیهم السلام) در مسیر صحیح قرار گرفته، به خدا پرستی ختم شده و گاهی نیز بر اثر جهل و نادانی، انحرافات و لجاجت، موجودات و اشیاء گوناگون مثل سنگ و چوب، ماه و خورشید، آتش، گاو و پل مورد پرستش قرار گرفته اند.

استاد شهید علامه مطهری در این مورد می فرماید: یکی از پایدارترین و قدیمی ترین تجلیات روح آدمی و یکی از اصیل ترین ابعاد وجود انسانها حس نیایش و پرستش است مطالعه آثار زندگی بشر نشان می دهد که هر زمان و هر کجا که بشر وجود داشته است، نیایش و پرستش هم وجود داشته است. چیزی که هست، شکل و شخص معبود متفاوت شده است. از نظر شکل و از نظر رقص ها و حرکات دسته جمعی موزون همراه با یک سلسله اذکار و اوراد گرفته تا عالی ترین خضوع ها و خشوع ها.

همه ی کودکان به طور فطری کنجکاو و کاوشگر بوده و به دنبال پاسخ به سوال ها و چراها هستند و میل به پرستش و نیایش در وجودشان موج می زند. تجربیات و مشاهدات نیز مؤید این موضوع است، که کودکان در تقلید و یادگیری مفاهیم و مسائل دینی مثل، نماز و روزه آمادگی بیشتری در مقایسه با دیگر رفتارها و موضوعات از خود نشان می دهند. این موضوع مؤید فطری بودن خداجویی کودکان است.

بشر از دیرباز کوشیده است تا به مدد نیروهای مافوق طبیعی بر مسائل و دشواری های خود غلبه کند. هر چند که این امر در خلال تاریخ دستخوش انحرافات بسیاری شده ولی با ظهور مذاهب آسمانی به خصوص اسلام، زمینه و شرایط بهتری برای رسیدن به وضع مطلوب تر فراهم آمد. اسلام علاوه بر این که منشأ خدمات بسیار ارزنده ای در زمینه های گوناگون بشر شده رهنمودهای لازم برای رسیدن به آرامش روح و روان را نیز ارائه کرده است. قرآن کتاب اسرار خداوند، بسیاری از ابعاد گوناگون ماهیت پیچیده ی بشر را قبل از آن که مکاتب روان شناسی قرن بیستم بخواهند درباره ی آدمی اظهار نظر کنند، روشن و حتی راهبردهای پیشگیرانه ی درمانی را نیز ارائه داده است. به طور کلی اسلام بر مسائلی تأکید دارد که بسیاری از دانشمندان علوم رفتاری در نتیجه ی تحقیقات آزمایش های مستمر به آن رسیده اند. شاید برخی براین باور باشند که استفاده از تعالیم مذهبی و نیروی ایمان برای حفظ سلامت روان و جلوگیری از بیماری ها و امراض روانی فقط در کشورهای معدودی می تواند مؤثر باشد. مثلاً در غرب کسی طرفدار این عقیده و ایده ی قدیمی نیست. برای آن که این دسته را نیز مجاب نمود، به عقاید برخی از دانشمندان غربی درباره ی این موضوع اشاره می کنیم.

فصل اول

اهمیت عبادت و دین

تاریخچه باورهای دینی

یونگ^۱ که یکی از معروف ترین روان پزشکان جهان است در مورد نقش مذهب در سلامت روان می گوید: در طی سی سال اخیر، مردمانی از کشورهای متمدن جهان به من مراجعه کرده اند و من صدها بیمار را معالجه کرده ام در بین تمام بیماران من که در نیمه دوم حیات خود، یعنی سنین بالاتر از ۳۵ سال بودند، یکی پیدا نشد که مشکلش سرانجام مربوط به پیدا کردن یک عقیده ی دینی نسبت به زندگی نباشد. با اطمینان خاطر می توانم بگویم که هر یک از آنها از آن جهت مریض بودند که آنچه را ادیان زنده ی هر عصر به پیروان خود عطا کرده اند، از دست داده بوده و آنهایی که عقیده ی دینی خود را باز نیافتند، هیچ کدام درمان نشدند. (شرقاوی، ۱۳۶۵)

ویلیام جمیز^۲، فیلسوف و روان شناس نامی دانشگاه هاروارد آمریکا می گوید: مؤثرترین داروی شفا بخش نگرانی، همانا ایمان و اعتقاد مذهبی است. ایمان یکی از قوایی است که بشر به مدد آن زندگی می کند و فقدان کامل آن در حکم سقوط بشر است. در جای دیگر نیز جمیز ادامه می دهد: امواج خروشان سطح اقیانوس هرگز آرامش اعماق آن را بر هم نمی زند و در نظر کسی که دستاویزش حقایقی بزرگ تر و باثبات تر است، فراز و نشیب های هر ساعته ی زندگی چیزهایی نسبتاً بی اهمیت جلوه می کند؛ بنابراین یک

---

1. Carl Gustav Jung

2 . Jams.william

شخص واقعا متدین تنزل ناپذیر و فارغ از هر دغدغه و تشویش است و برای انجام هر گونه وظیفه ای که روزگار پیش آورده با خونسردی آماده و مهیا است.

امانوئل کانت^۱ از فلاسفه بزرگ اروپا نیز می گوید: ایمان به خداوند پیدا کنید، زیرا به چنین عقیده ای نیازمند هستیم.

دیل کارنگی^۲ نیز می گوید: همان گونه که فواید و خواص آب و برق و غذای خوب در زندگی من مؤثر و مهم است، منافع و محسنات دین نیز برای من کمال اهمیت و ضرورت را دارد. برق و آب و غذا در فراهم ساختن یک زندگی بهتر، کامل تر و راحت تر به من کمک می کنند، ولی فایده ی دین به مراتب از همه این ها برای من بیشتر است. دین به من امید و شهادت می بخشد و هیجان و اضطراب و ترس و نگرانی را از من دور می کند و برای زندگی من مسیر و هدفی تعیین می کند. دین سعادت مرا تا حد زیادی کامل می کند و سلامت فراوانی به من ارزانی می دارد و کمک می کند تا در میان طوفان و گردباد حیات، واحه ی آرام و ساکنی برای خود ایجاد کنم.

امروزه جدیدترین علم یعنی روانپزشکی همان چیزهایی را تعلیم می دهد که پیامبران تعلیم داده اند. چون پزشکان روان شناس دریافته اند که دعا و نماز و داشتن یک ایمان مستحکم به دین، نگرانی، تشویش هیجان و ترس ها را برطرف می کند.

اسلام در خصوص انسان یک حد وسط و میانه را انتخاب کرده و به منفی گرایی و خوشبینی مفرط کشیده نشده است. بر طبق نظر اسلام، در انسان توانایی خیر و شر موجود است و فرد باید مسیر خود را برگزیند. این توانایی اختیار که قرآن نیز به آن اشاره دارد، تقریباً همان چیزی است که امروزه روان شناسان مکتب انسان گرایی بر آن تأکید دارند و از آن به عنوان اراده ی آزاد نام می برند.

توسل به دین و مذهب و داشتن ایمان یکی از عوامل بسیار مؤثر در جلوگیری از بروز و ایجاد بیماری های روانی است. هرگاه انسان از این امر غفلت کند، بی شک

1. E. Kant

2. Dill Karengi

دچار سردرگمی و پریشانی شده است . چند آیه ی زیر نیز به خوبی بر اهمیت این مسأله تأیید دارد .

الا بذکر الله تطمئن القلوب (سوره رعد ، آیه ۲۸)

آگاه باشید که تنها با یاد خداست که دل هایتان آرام می گیرد.

و من اعرض عن ذکرى فان له معیشتة صنگا (سوره طه ، آیه ۱۲۴)

اگر فردی از یاد من دوری کند ، پس در تنگنا مسدود و در عین محدودیت واحساس فشار ، زندگی را به سر آورد . کنجکاوی و جستجوگری از برجسته ترین ویژگی های فکری کودکان و نوباوگان در بعد شناختی است و این کنجکاوی و رفتار جستجو گرانه ، بستر خداشناسی و خمیر مایه ی خلاقیت و خودشکوفایی است . بر همین اساس در میان آن دسته از کودکان و نوجوانان خلاق و نوآوری که از قدرت کنجکاوی فوق العاده ای برخوردارند ؛ احساس مذهبی ، کمال جویی ، معاد اندیشی ، نگرش جاودانگی و فطرت عاشق، بیش از دیگران مشهود است . با نگاهی کلی به مبانی و دستورالعمل های مذهبی به سادگی می فهمیم که مجموعه آداب و تربیت ، باید و نبایدهای دینی ، که پیامبران الهی به ویژه پیامبر اعظم حضرت محمد (ص) برای ابلاغ آنها مبعوث شده اند، همگی منطبق بر ویژگی های فطری حاکم بر نفسانیات و نیازهای اساسی وانسان موجود بوده و زمینه ساز رشد و تعالی انسان مطلوب است . به عنوان مثال در مکتب اسلام همه ی آن چه که به گونه ای مستقیم و غیر مستقیم به رشد جسمانی ، ذهنی و شناختی و روانی و اجتماعی انسان آسیب می رساند (با توجه به ماهیت آنها) حرام یا مکروه بوده و همه ی آن چه به عنوان عوامل مؤثر در رشد زیستی و شناختی و روانی اجتماعی انسان محسوب می گردد ، حلال و مستحب می باشد . به بیان دیگر در صورت اذعان به این حقیقت که انسان فطرتاً موجودی خدا جو و برنامه ها و دستورات دینی نیز جملگی بر اساس نیازهای فطری ، سلامت جسم ، بهداشت فردی و اجتماعی و رشد و تعالی شخصیت انسان استوار می باشد ، باید فرایند تربیت دینی به معنای دقیق کلمه ، به طبیعی ترین وجه در دوران مختلف رشد صورت پذیرد و به آسانی شاهد تبلور رفتارهای

مذهبی در کودکان و نوجوانان باشیم . نحوه ای که تا کنون در تربیت دینی کودکان و نوجوانان اعمال شده چندان موفقیت آمیز نبوده است و علت این امر نیز بیشتر عدم توجه به ویژگی ها و نیازهای زیستی ، عاطفی ، شناختی و اجتماعی کودکان و تشخیص و تبیین تقدّم و تأخر و اهمّیت و حساسیت این نیازها در موقعیت ها و شرایط مختلف و مراحل گوناگون رشد و انتخاب مناسبت ترین روش ها بوده است . بنابراین داشتن نقش مؤثری در تربیت پذیری دینی کودکان و نوجوانان را مشکل ساخته است .

همه ی ما دوست داریم که شاهد بروز و ظهور رفتارهای مذهبی در کودکان و نوجوانان باشیم . اما عمدتاً از مبانی نظری و عملی رفتارهای دینی چندان آگاهی نداشته و برای ایجاد یا افزایش فراوانی رفتارهای دینی از سریع ترین و راحت ترین راه ها استفاده می کنیم . مهم ترین کار در تربیت دینی کودکان توجه به چگونگی و نگرش آنها نسبت به ارزش ها و رفتارهای دینی است . احساسات و عواطف مؤثرترین نقش را در تکوین شخصیت ، تنظیم اهداف و برنامه های زندگی و روابط فردی و اجتماعی دارد . (پیشین) باید به جای تعجیل و ناپختگی ، به عمق معنای تربیت بپردازیم . تربیت دینی ، همگام شدن با انسانها- از کودکی تا بزرگسالی - برای هدایت رشد آنان است . همان طور که یک باغبان ، دانه ی گلی را که در باغچه کاشته مدت ها مورد مراقبت و توجه قرار می دهد و انتظار آن را ندارد که چند روزه ، به بوته ای پر از گل مبدّل شود ، مربی نیز باید صبر و تحمل داشته باشد . تعجیل در تربیت ممکن است سبب گردد که مبانی تربیتی ما برای کودکان ناخوشایند جلوه کند . در صورتی که با نگاهی به سیره ی عملی پیامبر خدا و امامان بزرگوار می بینیم ، که آنان در برخورد با کودکان ، رفتاری بسیار صمیمی ، مهربان و توأم با تحمل و صبر داشته اند . آنان با توجه به ویژگی های کودکان ، هنگام همنشینی با آنان ، رفتاری کودکانه بروز می دادند . هیچ گاه دیده نشده است که پیامبر خدا به کودکان کم سن و سال به طور مستقیم آموزش دین بدهد و یا حضرت علی (ع) برای آنان کلاس درس و یا جلسه ی سخنرانی بگذارد . تنها بازی با کودکان ، همزبانی با آنان و توجه به ظرافت های روح و جسم کودکان نقل شده است که این همان مسیر صحیح تربیت دینی است .

در نهج البلاغه ، علی (ع) می فرماید : صفحه ی دل نوجوان همچون زمین مستعدی است که هیچ گیاهی در آن نروییده و آماده هر نوع بذر افشانی است ."

کودکان تشنه ی یادگیری هستند . نیاز به دانستن و پی بردن به رازهای هستی ، در آنان یک نیاز فطری محسوب می گردد . معلمان و مربیان مدارس نیز به مثابه ی الگوهای مطلوب کودکان و نوجوانان ، زمانی می توانند توفیق چشمگیری در پرورش یا تقویت احساس مذهبی و تبلور رفتارهای دینی داشته باشند که شخصیت مذهبی آنها برای کودکان بسیار دوست داشتنی و محبوب باشد . (افروز ، ۱۳۸۱)

نماز به عنوان پرچم عبادات است و کامل ترین پاسخ به عالی ترین نیاز انسان در هر رکن و حالتی ، شرط حضور خاص خود را دارد . نماز ، مسأله نیایش است و باید سخن از نیازی که انسان به نیایش دارد به میان آوریم . ما باید کودکان و نوجوانان را متقاعد کنیم که به نیایش در برابر خداوند احتیاج دارند . باید نماز را در ارتباط با انسان و نیازهای حقیقی او برای آنها تعریف کنیم . باید در مدرسه ها و در هر جا که راجع به نماز صحبت می کنیم ، حضور قلب را به عنوان یک اصل بدانیم . یک پزشک فرانسوی به نام الکسیس کارل^۱ در مطالعات خود ثابت نمود که نماز سبب ایجاد نشاط معنوی مشخص در انسان می گردد . همین حالت است که احتمالاً منجر به شفای سریع برخی از بیماران در زیارتگاه ها و معابد می شود .

سیرل بوت^۲ روان شناس انگلیسی، نظریه ی ویلیام جمیز رادرباره ی تأثیر نماز مورد تأکید قرار داده و می گوید: " ما به واسطه ی نماز می توانیم وارد انبار بزرگی از نشاط عقلانی شویم که در شرایط عادی یارای وصول به آن را نداریم .

ادیان و نگاه آنها به نماز و نیایش

از آنجا که خداوند سرشت انسان را خداپرست آفریده ، خداجویی و خداشناسی امری فطری است، بشر در طول تاریخ همواره به دنبال پرستش و عبادت معبودی بوده که

1 . Carl Alexis

2 . Sirel Boot

مظهر و نمود عینی آن عبادت، در ادیان الهی در نماز تجلی یافته است. نیایش به ویژه برپایی نماز تنها مخصوص ادیان وحیانی نبوده بلکه در ادیان غیر وحیانی نیز این عبادت همیشه مطرح بوده است.

در تاریخ جامع ادیان نوشته "جان ناس" ^۱ چنین آمده که: "تبتیان در مواقعی که در صومعه یا دیر، جشن معینی داشتند. زوار از هر طرف به آنجا روی می آوردند و هدایایی از جنس قماش، کره، شیر و غیره برای راهبان می آوردند. در آن جا چند روزی اقامت کرده، طواف، نماز، دعا و یا به رقص مخصوص مشغول می شدند. پس از یک سلسله عملیات سحر آمیز به اوطان خود باز می گشتند."

ویل دورانت ^۲ در تاریخ تمدن خود در خصوص عبادت یونان باستان می نویسد: "مؤمنان در جریان عبادت، خود را به مذبح، که در جلوی معبد قرار داشت، می رساندند و به وسیله قربانی کردن و نماز خواندن از خشم خدا ایمنی می یافتند و یاری او را جلب می کردند.

در خصوص مذهب کنفوسیوس نیز آمده است که او نماز می خواند، در حالی که ساکت بود، او زشت می دانست که نماز بخواند تا این که خداوند او را ببخشد و یا نعمتی به او دهد. زیرا اعتقاد داشت نماز هدفی جز تنظیم سلوک افراد والفت میان آنها نمی باشد.

در خصوص کیش مانی و آئین او گفته شده که در شبانه روز چهار نماز را واجب می دانستند و نماز گزار باید با آب روان یا راکد ابتدا مسح کرده روبروی آفتاب بایستد و به سجده رفته بگوید: "مبارک است راهنمایی ما، فاراقلیط، پیامبر ما و مبارک است فرشتگان نگهبان او مسبحان، لشکریان پرتوافشان او". سپس برخاسته، در سجده دوم، بگوید: "به پاکی یاد شده تو ای مانی پرتو افشان و راهنمای ما، که ریشه ی روشنایی و نهال زندگی و شجره ی بزرگی هستی که تمامش بهبودی بخش است". سپس بلند شده و سجده ی سوم تا سجده ی دوازدهم را همراه با دعاهایی ادامه می دهد.

1 . John Nas

2 .William Dorant

نماز در آئین زرتشت

زرتشتیان نمازشان بسیار شبیه نماز مسلمانان است و همان طور در پنج وقت باید نماز و دعاها را بخوانند و نیز مقدماتی را برای انجام فرایض دینی شبیه مسلمانان دارند. در کتاب "دیانت زرتشتی" چنین آمده است که: "زرتشتی ها ۲۴ ساعت را به ۵ دوره مختلف تقسیم می کنند و آداب مذهبی تابع این پنج گاه می باشد. بر هر مؤمن زرتشتی فرض است که در هریک از این دوره ها، ادعیه و مناجات های خاصی را بخواند این دعاها و نیایش ها با ستایش و تمجید اورمزد همراه است و از اصول و واجبات ضروری زندگانی روزانه ی آنها محسوب می گردد. اما امروزه این فرضیات پنج گانه را معمولاً موبدان بجا آورده و زرتشتیان به خواندن دعا در صبحگاه و شامگاه اکتفا می کنند. جهت نیایش به سمت نور خورشید، ماه و یا چراغ که منبع نور است، می باشند و اکثر آن ها با سجده به روی زمین و نشان دادن عبودیت و بندگی خود به اورمزد، دعای خود را پایان می دهند. (مری بویس^۱، ۱۳۶۸)

سرگرد اورنگ در کتاب "یکتا پرستی در ایران باستان" شرایطی که برای نماز زرتشتیان آورده به این قرار است:

- ۱ - پاک بودن تن از هر گونه نجاست
- ۲ - پاک بودن لباس از هر گونه پلیدی یا مردار
- ۳ - در برداشتن سدره و کشتن (پیراهنی سفید و نه تکه مخصوص زرتشتیان است)
- ۴ - شستن دست و صورت
- ۵ - پاک بودن جای نماز از هر گونه پلیدی و فساد
- ۶ - غصبی نبودن محل نماز (اورنگ، ۱۳۳۷)

در آئین مزدیسنی سه نماز از نیازهای مختلف و مهم تر و معروف تراست و زرتشتیان قبل از هر چیز آن را به اطفال و کودکان خود آموزش می دهند . در تمام قسمت های اوستا از این سه نماز مکرراً نام برده شده است :

۱ - *یتا/هوئییریو* ، یعنی به همان اندازه که سرور جسمانی (پادشاه) نیرومند است سرور روحانی نیز به واسطه ی داشتن صفات راستی و پارسایی تواناست بخشش فرشته بهمن از آن کسی است که تنها برای خدا کار کند.

۲ - *شم وهو* ، یعنی راستی بهترین نیکی و سعادت است . سعادت از آن کسی است که خواستار بهترین راستی ها باشد .

۳ - *نیگهه هاتام* یعنی فردا اهورا آگاه است از زنان و مردانی که در ستایش او هستند و این گونه مردان و زنان به سبب پارسایی و پرهیزکاریشان درود می فرستیم . (پیشین)

در قسمت های مختلف کتاب دینی زرتشتیان (اوستا) ترغیب و تأکید بر انجام نماز و نیایش بسیار شده و عجیب تر آن که نه تنها برای نماز هایشان مقدماتی مثل شستن دست و رو و مقدمات دیگر ، احکامی وجود دارد ، بلکه اگر در جاهایی قرار گیرند که آب در دسترس نباشد ، باید دست ها را بر زمین (خاک) زده و نماز بپا دارند . مسأله ی نماز در نزد این دین جایگاه بالایی دارد و علت این توجه به نماز را گفته اند ، چون اهورمزدا فرموده به یاد و به جای آوریم و منش (اندیشه) و گوشن (گفتار) و کنش (کردار) خویش را برابر فرموده ی اهورامزدا پاک و راست داشته ، گمراه نکرديم.

این سخن مشابه ی آن چیزی است که در قرآن کریم نیز به آن اشاره شده است در آیه " **اقم الصلوة لذكری** " (سوره طه، ۱۴) نماز را به خاطر من بپا دارید و یا در آیه " **ان الصلوة تنهی عن الفحشاء والمنکر** " (سوره عنکبوت ، ۴۵) به راستی که نماز انسان را از کارهای زشت و ناروا باز می دارد .

نماز در آئین یهود

در خصوص عبادت و بپا داشتن نماز در دین یهود منابع متقن و بسیار وجود دارد در (سوره طه ، آیه ۱۴) قرآن کریم چنین آمده : "همانا من الله هستم و معبودی بجز من نیست . پس مرا عبادت کن و نماز را برای یاد من بپا دار ." این آیه به هنگامی اشاره دارد که حضرت موسی در راه رسالت خود با همسرش از وطن هجرت و سر به بیابان گذارد و در تاریکی شب به طوفان و باران برخورد کرده و به خاطر سختی ها و مشکلات زیاد دستخوش اضطراب گردید و پروردگار برای آرامش او این وحی را فرستاد در آیه ی دیگر نیز به حضرت موسی (ع) و برادرش هارون دستور داده شد که : " شما و پیروانتان در مصر منزل گزینید و خانه هایتان را قبله و معبد قرار دهید و نماز بپا دارید ." (سوره یونس ، آیه ۸۷) قرآن کریم در آیه ۷۷ سوره بقره نیز ضمن اشاره به پیمانی که از بنی اسرائیل گرفته شده ، نماز را به عنوان یکی از ارکان و مواد این پیمان شمرده است " و هنگامی که از بنی اسرائیل ما پیمانی گرفتیم که جز او را نمی پرستید و به پدر و مادر نیکی کنید و نماز را به پا دارید" آیه های دیگری نیز در تأیید و تأکید بر نماز خواندن قوم یهود نازل گردیده و بر وجوب آن در این شریعت آسمانی تأکید کرده است.

یهودیان در شبانه روز سه مرتبه نماز بجا می آورند که آنها را نماز صبحگاه ، نیمروز و شامگاه می خوانند . نماز خواندن این قوم نیز دارای مقدماتی است ، از جمله " در حال جنابت نمی توان نماز خواند ، بدن و لباس از هر گونه کثافت و پلیدی پاک باشد ، دست ها و صورت را به عنوان وضو می شویند و به سمت بیت المقدس ایستاده و با خضوع و خشوع نماز می خوانند.

در آئین یهود ، دستورات و احکام خاصی نیز تشریح شده که از آن جمله خواندن نماز به جماعت در کنیسه ها به صورت خالصانه و حضور قلب می باشد . در این مورد نیز گفته شده که " هر آن کس که رضایت خدا را به جا آورد و قلب خود را در وقت نماز و دعا با نیت کامل متوجه او سازد ، دعایش مستجاب می شود . هر آن کس که ترس خدا در دل اوست ، سخنانش شنیده می شود . (دعاهایش اجابت می شوند) یهودیان دعای حقیقی